

Shtukaturov gegn Rússlandi

Dómur frá 27. mars 2008

Mál nr. 44009/05

5. gr. Réttur til frelsis og mannhelgi

6. gr. Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi

8. gr. Friðhelgi einkalífs og fjölskyldu

34. gr. Kæfur einstaklinga

Lögræðissvipting. Réttur til að fá ákvörðun um frelsissviptingu endurskoðaða. Jafnræði aðila í dómsmáli. Raunhæfur kæfuréttur til Mannréttindadómstólsins.

1. Málsatvik

Kærandi, Pavel Vladimirovich Shtukaturov, er rússneskur ríkisborgari, fæddur 1982 og býr í St. Pétursborg. Kærandi er andlega vanheill og var úrskurðaður öryrki árið 2003. Málið snýst um að kærandi var sviptur lögræði að beiðni móður hans án þess að fá neina vitneskju um það og jafnframt vistaður á geðsjúkrahúsi.

Hinn 3. ágúst 2004 lagði móðir kæranda fram beiðni til dómstóls um að sonur hennar yrði sviptur lögræði. Hún hélt því fram að hann væri ófær um að lifa sjálfstæðu lífi og þarfnadist lögráðamanns. Kæranda var ekki tilkynnt um þetta mál. Hinn 28. desember 2004 fór fram þinghald í undirrétti sem kærandi var ekki boðaður til og var ekki tilkynnt um. Þinghaldið sóttu saksóknari og fulltrúi frá geðsjúkrahúsi því sem kærandi hafði verið vistaður á í júlímánuði s.á. Eftir tíu mínútna umræðu lýsti undirréttur kæranda ólögráða samkvæmt 29. gr. einkamálalaganna en í umræddu ákvæði var slík réttarstaða skilgreind þannig að einstaklingur gæti ekki skilið merkingu athafna sinna eða stjórnað þeim. Fyrir dómstólinn var lögð sjúkraskýrsla geðlæknis frá 12. nóvember 2004. Í skýrslunni var vísað til þess að kærandi hefði árásargjarna eða öfgafulla hegðun, neikvætt viðmót og andsamfélagslegan lífstíl. Niðurstaða skýrslunnar var að kærandi þjáðist af geðklofa og gæti ekki skilið gerðir sínar eða stjórnað þeim. Með dómsúrskurði sem gekk í desember 2004 var móðir kæranda skipuð lögráðamaður hans og sem slík bær að lögum til að koma fram fyrir hann í öllum lagalegum málum.

Í kjölfarið rakst kærandi á afrit af úrskurðinum frá því í desember 2004 á heimili móður sinnar og hafði samband við lögmann frá samtökum geðfatlaðra. Kærandi og lögmaðurinn hittust 2. nóvember 2005 og ræddu um málið og möguleika á að áfrýja því. Lögmaðurinn taldi að kærandi hefði fulla getu til að skilja flókin lagaleg álitæfni og gefa viðeigandi fyrirmæli. Hinn 4. nóvember 2005 var kærandi nauðungarvistaður á geðsjúkrahúsi að beiðni móður sinnar. Kærandi og lögmaður hans óskuðu eftir að fá leyfi til að hittast en var neitað um það. Kæranda tókst þó að koma umboði til lögmannsins sem heimilaði honum að leggja fram kæru til Mannréttindadómstóls Evrópu fyrir hans hönd. Frá desember 2005 var kæranda neitað um öll samskipti við umheiminn utan geðsjúkrahússins. Kærandi hefur einnig haldið því fram að honum hafi verið gefin sterk lyf gegn vilja hans.

Í fjölmörg skipti á tímabilinu desember 2005 til janúar 2006 sendi kærandi frá sér fyrirspurnir til ýmissa yfirvalda um að verða sleppt af spítalanum en án árangurs. Lögmaður hans gerði svipaðir tilraunir. Í millitíðinni áfrýjaði lögmaðurinn dóminum frá því í desember 2004 til æðri dóms en málinu var vísað frá án þess að það væri skoðað efnislega. Ástæða frávísunar var sú að kærandi væri ekki bær að lögum til að áfrýja heldur yrði móðir hans að koma fram fyrir hans hönd.

Eftir að kærandi kom kæru á framfæri við Mannréttindadómstólinn, óskaði dómstóllinn þess við rússnesk stjórnvöld þann 6. mars 2006 að gripið yrði til bráðabirgðaaðgerða samkvæmt 39. gr. málsmeðferðarreglna dómstólsins. Þess var óskað að rússnesk stjórnvöld veittu kæranda og lögmanni hans nauðsynlegan tíma og aðstöðu til að hittast og undirbúa mál sitt fyrir Mannréttindadómstólnum. Rússnesk stjórnvöld neituðu að verða við beiðni um bráðabirgðaaðgerð á þeirri forsendu að þessar málsmeðferðarreglur dómstólsins væru ekki bindandi fyrir rússneska ríkið. Þau héldu því jafnframt fram að kærandi gæti ekki athafnað sig án samþykkis móður sinnar og lögmaður hans gæti þ.a.l. ekki komið fram fyrir hans hönd.

Hinn 16. maí 2006 var kæranda sleppt af geðsjúkrahúsinu en á árinu 2007 var hann lagður inn að nýju að beiðni móður hans.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærandi hélt því fram að hann hefði verið sviptur lögræði sínu án vitneskju um þá sviptingu. Hann hélt því jafnframt fram að honum hafi með ólögmætum hætti verið haldið á geðsjúkrahúsi þar sem hann gat hvorki fengið þá vistun endurskoðaða né hitt lögmann sinn. Þá hafi hann verið látinn sæta lækni meðferð gegn vilja sínum. Kærandi taldi að brotið hafi verið gegn réttindum hans samkvæmt 3. gr. um bann við pyndingum, 5. gr. um rétt til frelsis og mannhelgi, 1. mgr. 6. gr. um rétt til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi, 8. gr. um friðhelgi einkalífs og fjölskyldu, 13. gr. um rétt til raunhæfs úrræðis til að leita réttar síns, 14. gr. um bann við mismunum og 34. gr. um kærur einstaklinga.

Niðurstaða

Um 1. mgr. 6. gr.: Dómstóllinn minnti á að í málum sem varða nauðungarvistun ætti að veita einstaklingum sem væru andlega vanheilir rétt til að koma á framfæri sjónarmiðum sínum, annaðhvort í eigin persónu eða með umboðsmanni. Hins vegar virtist sú aðstaða hafa verið uppi í þessu máli að kæranda, sem er tiltölulega sjálfstæður einstaklingur þrátt fyrir veikindi sín, hafi ekki verið veitt tækifæri til að taka þátt í málinu varðandi lögræðissviptinguna.

Þegar litið væri til þeirra afleiðinga sem slík málaferli gætu haft á sjálfræði kæranda og frelsi hans, var nærvera hans í slíkum réttarhöldum ómissandi. Réttur hans til að vera viðstaddur væri ekki aðeins til að gefa honum tækifæri til að koma að athugasemdum sínum heldur einnig til að gera dómaranum kleift að mynda sér skoðun á andlegu hæfi hans. Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að dómurinn um lögræðissviptinguna frá 28. desember 2004, sem byggðist eingöngu á skriflegum sönnunargögnum, hefði verið í andstöðu við meginregluna um jafnræði aðila við málsmeðferð og rétt þeirra til að koma að andsvörum við kröfum málsaðila sem væri fölginn í réttlátri málsmeðferð samkvæmt 1. mgr. 6. gr. sáttmálans.

Að áliti dómstólsins hefði mæting af hálfu fulltrúa geðsjúkrahússins og saksóknara ekki getað haft þau áhrif að málsmeðferðin teldist vera í samræmi við fyrrnefnda meginreglu. Ennfremur hefði kæranda ekki verið mögulegt að fá endurskoðun dómsniðurstöðunnar og áfrýjun hans verið vísað frá án efnislegrar skoðunar. Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að málsmeðferð dómstólsins í máli kæranda hefði ekki verið réttlát og því andstæð 1. mgr. 6. gr. sáttmálans.

Um 8. gr.: Dómstóllinn benti á að inngríp í einkalíf kæranda hefði verið mjög alvarlegt. Afleiðing af því hefði verið að kærandi væri með öllu háður lögráðamanni sínum á nánast öllum sviðum um óákveðinn tíma. Ekki væri heldur hægt að kæra þessi afskipti nema í gegnum lögráðamanninn sem væri mótfallinn tilraunum kæranda til að fá leiðréttingu mála sinna.

Dómstóllinn tók fram að það væri sláandi að niðurstaða um lögræðissviptingu kæranda hefði fengist eftir aðeins eina fyrirtöku fyrir dómi sem hefði varað í tíu mínútur. Rökstuðningi dómstólsins hefði einnig verið ábótavant þar sem aðeins hefði verið stuðst við geðlæknisfræðilega sjúkraskýrslu frá 12. nóvember 2004, sem hefði ekki greint á fullnægjandi hátt umfang vanhæfni kæranda. Skýrslan hefði ekki fjallað um afleiðingar veikinda kæranda á félagslíf hans, heilsu og fjárhagslega hagsmuni eða fjallað nákvæmlega um hvernig hann gæti ekki skilið eða haft stjórn á gerðum sínum.

Í málum eins og þeim sem reyndi á hér gerði rússnesk löggjöf aðeins greinarmun á fullu lögræði manna og algerri sviptingu lögræðis þegar um andlega vanheilan einstakling væri að ræða. Engin vægari úrræði væru möguleg. Dómstóllinn vísaði til tilmæla ráðherranefndar Evrópuráðsins um ákveðnar meginreglur til verndar ólögráða fullorðnum einstaklingum þar sem m.a. væri mælt með því að löggjöf aðildarríkja væri þannig úr garði gerð að hún veitti svigrúm til að bregðast við á þann hátt sem hæfir í hverju einstöku máli.

Dómstóllinn komst því að þeirri niðurstöðu að takmarkanir á einkalífi kæranda hefðu verið úr hófi miðað við þau lögmætu markmið sem að var stefnt, þ.e. að vernda hagsmuni og heilsu annarra. Því hefði verið brotið gegn réttindum hans samkvæmt 8. gr. sáttmálans.

Um 1. mgr. 5. gr.: Rússnesk yfirvöld höfðu ekki útskýrt af hverju móðir kæranda óskaði þess að sonur hennar yrði lagður inn á geðsjúkrahús 4. nóvember 2005. Engin lækni- og fræðileg gögn voru lögð fram um ástand kæranda við nauðungarvistun hans til að sanna t.d. að lækni- og fræðilegt mat lægi fyrir

um það. Eins og málið lægi fyrir dómstólnum liti út fyrir að ákvörðun um að leggja kæranda inn á sjúkrahús hefði eingöngu verið tekin á grundvelli ástands hans tíu mánuðum fyrir. Dómstóllinn taldi því ekki sýnt fram á með nægjanlegum hætti að nauðsyn hefði verið á vistun hans vegna læknisfræðilegra ástæðna 4. nóvember 2005 og 16. maí 2006. Ákvarðanir um vistun hans hefðu því verið ólögmatar og andstæðar 1. mgr. 5. gr. sáttmálans.

Um 4. mgr. 5. gr.: Ákvörðun um vistun kæranda á geðsjúkrahúsi var tekin að beiðni móður kæranda. Rússneskir dómstólar höfðu ekki endurskoðað þá ákvörðun á neinn hátt og ekki á neinu stigi málsins. Þá buðu rússnesk lög ekki upp á sjálfkrafa endurskoðun dómstóla vegna innilokunar á geðsjúkrahúsi í þeim aðstæðum sem kærandi var í. Kærandi hafði engin lagaleg úrræði til að vefengja áframhaldandi vist sína á geðsjúkrahúsinu þar sem hann hafði verið sviptur lögræði sínu. Kærandi gat heldur ekki gripið til neinna lagalegra úrræða fyrir milligöngu móður sinnar þar sem hún var andvíg því að hann yrði látinn laus. Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að skortur á möguleika kæranda til að fá endurskoðun dómstóla á vistun sinni hefði verið brot á 4. mgr. 5. gr. sáttmálans.

Um 34. gr.: Dómstóllinn lýsti furðu sinni á neitun rússneskra yfirvalda um að verða við ósk hans um bráðabirgðaráðstafanir samkvæmt 39. gr. reglna dómstólsins. Þótt kæranda hefði að lokum verið sleppt, hann hefði fengið að hitta lögmann sinn og haldið áfram rekstri kærumálsins fyrir dómstólnum þá tengdist það á engan hátt fyrirnefndum bráðabirgðaaðgerðum. Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að með því að hindra kæranda í langan tíma frá því að hitta lögmann sinn og eiga samskipti við hann og að verða ekki við beiðni um bráðabirgðaráðstafanir hefðu rússnesk yfirvöld hindrað raunhæfan rétt kæranda til að kæra til dómstólsins. Dómstóllinn taldi því að rússneska ríkið hefði brotið gegn 34. gr. sáttmálans um kærur einstaklinga.

Um aðrar greinar: Dómstóllinn benti á að kærandi hefði ekki lagt fram nein gögn til stuðnings fullyrðingum um að hann hafi verið þvingaður til að taka lyf með óþægilegum aukaverkunum. Kærandi hélt því ekki heldur fram að heilsu hans hefði hrakað vegna slíkrar meðferðar. Af þessum sökum taldi dómstóllinn að ekki væri nægur grundvöllur fyrir þeim þætti kærunnar sem sneri að 3. gr. um bann við pyndingum.

Dómstóllinn komst einróma að þeirri niðurstöðu að ekki væri þörf á því að skoða sérstaklega þann þátt kærunnar sem lyti að 13. og 14. gr. sáttmálans.

Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að ekki væri tímabært að ákvarða bætur samkvæmt 41. gr. sáttmálans og því var ákvörðun um bætur frestað.